

Κρατικός παρεμβατισμός με ειδικές ανάγκες

της Σύνταξης

Ανοιχτοί λογαριασμοί...

Παράξενη εποχή. Ουδέποτε άλλοτε υπήρξε τόσο ισχυρή αξίωση για ορθολογική δραστηριοποίηση της κρατικής διαχείρισης, στο φόντο μιας διάχυτης αντίληψης για λιγότερο κράτος, προκειμένου να επικρατήσουν οι «υγιείς δυνάμεις της αγοράς». Η νέα κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ βρέθηκε αντιμέτωπη με αυτή τη μετεκλογική ατμόσφαιρα, και αναγκάστηκε να επιδοθεί από τον πρώτο κιάλας καιρό σε ισορροπία πάνω σε τεντωμένο σκοινί. Αντιμετώπισε λοιπόν τις πλέον ετερόκλητες κρίσεις: είτε της αποδόθηκαν εύσημα για την επιτελική ψηλάφηση του συσχετισμού δυνάμεων (η «σοβαρότητα» των κυβερνώντων), είτε την κατηγόρησαν για αδράνεια και ολιγωρία παρά την ογκοδέστατη και αιχμηρή νομοθετική παραγωγή του πρώτου διμήνου («αυτή η κυβέρνηση φοβάται μην κάνει λάθη και δεν κυβερνά»), θα μπορούσε να υποθέσει κανείς ότι αυτή η αντιφατική εικόνα συναρτάται μάλλον με την εγγενή αδυναμία των κρινόντων να διακρίνουν τις βαθύτερες υπόγειες τάσεις της συγκυρίας, παρά με εσωτερικές αδυναμίες της διαχείρισης: η πραγματικότητα είναι όμως αρκετά πιο σύνθετη, παρόλο που εμπεριέχει και την προαναφερθείσα όψη. Ας δούμε λοιπόν στη συνέχεια τα βασικά χαρακτηριστικά της.

Οι περιορισμοί της κρατικής διαχείρισης

Μια βασική όψη της σημερινής συγκυρίας συμπυκνώνεται στην ακόλουθη αντίφαση. Η επάνοδος του ΠΑΣΟΚ στην κυβέρνηση συνδέεται με τη συγκρότηση μιας κοινωνικής πλειοψηφίας των «χαμένων» της αναδιάρθρωσης 1985-1993, και ιδιαίτερα της περιόδου ανοιχτής εκκαθάρισης μετά το 1990, η οποία όμως δεν διαθέτει τη δυναμική που θα επέβαλε μια ριζική αλλαγή πορείας. Μάλιστα το ίδιο το ΠΑΣΟΚ είχε φροντίσει να καταστήσει απολύτως σαφές ότι θέμα ριζικής αναπροσαρμογής των πολιτικών διαχείρισης δεν τίθεται υπό τον υπάρχοντα συσχετισμό δυνάμεων, γεγονός που εκδηλώθηκε συμβολικά με την αποδοχή του ευρωπαϊκού πλαισίου αναδιάρθρωσης («Μάαστριχτ») και των όρων «σύγκλισης» που προβλέπει. Τόσο οι προεκλογικές δεσμεύσεις, όσο και τα μετεκλογικά δείγματα γραφής του ΠΑΣΟΚ, δείχνουν ότι η προσοχή του επικεντρώνεται στην άμβλυση και «φιλολαϊκή» διαχείριση των επιπτώσεων μιας οικονομικής πολιτικής, που κατά βάση λίγες διορθώσεις επιδέχεται. Τα όρια της κρατικής διαχείρισης χαράσσονται με τον ευκρινέστερο δυνατό τρόπο πάνω στον πίνακα των κοινωνικών συσχετισμών. Τα ελλείμματα και το δημόσιο χρέος προβάλλουν ως ρυθμιστές της οικονομικής πολιτικής με ισχύ φυσικού νόμου. Η «σοβαρότητα» της νέας κυβέρνησης δεν είναι τίποτε άλλο από τη συμβολική υπογράμμιση του γεγονότος ότι τα περιθώρια κινήσεων όχι μόνο είναι, αλλά πρέπει και να φαίνονται αρκετά στενά. Σημαίνει το τέλος της πολιτικής ως υλικού ίχνους της βουλευσιαρχίας.

Οι δεσμοί εκπροσώπησης

Αν το διαχειριστικό περίγραμμα είναι δεδομένο, ως απόρροια των κοινωνικών συσχετισμών και των τάσεων που εκδηλώνονται στη συγκυρία, υπάρχει εντούτοις και η πολιτική ιός απόπειρα συμπύκνωσης παν αντιφάσεων που αναδεικνύει την υπάρχουσα ή την επιδιωκόμενη δυναμική. Αν οι δεσμοί εκπροσώπησης του ΠΑΣΟΚ με τις εργαζόμενες τάξεις, οι οποίοι αποτυπώθηκαν σαφέστατα με την πολωτική μορφή τους στην κοινωνιολογική μορφολογία του εκλογικού αποτελέσματος, δεν μπορούν να παρέμβουν άμεσα στη χάραξη των ορίων της κρατικής διαχείρισης, είναι εντούτοις σε θέση να διαμορφώσουν σε μεγάλο βαθμό το πολιτικό πλαίσιο των «εντός ορίων» κυβερνητικών χειρισμών. Η κυβέρνηση ήταν αναγκασμένη να δείξει ευθύς εξαρχής το «κοινωνικό πρόσωπο της», ώστε να εξισορροπήσει στη συνέχεια την πραγματικότητα του συντηρητικού πλαισίου οικονομικών πολιτικών. Η επανασύσταση της ΕΑΣ, η επάνοδος των απολυθέντων στο δημόσιο, η εξαγγελία επαναλειτουργίας της «Πειραιϊκής-Πατραϊκής», η υπόσχεση για διαφύλαξη του εργατικού εισοδήματος, η εξαγγελία για επανασύσταση του ΕΣΥ κ.ά., πριν οριστικοποιηθεί η μορφή του Κρατικού Προϋπολογισμού, των αναπτυξιακών μέτρων και της φορολογικής μεταρρύθμισης, υποδηλώνουν την ιδιαίτερη σημασία των δεσμών εκπροσώπησης και των υποχρεώσεων που απορρέουν από αυτούς. Το κοινωνικό σώμα απαιτούσε πριν και πάνω απ' όλα μια σημειολογική δέσμευση των κυβερνώντων αναφορικά με τη «στράτευση» τους. Αλλά και η κυβερνητική πρόθεση να αποκαταστήσει τους απολυθέντες έχει - πέρα από την πρακτική - μεγάλη συμβολική σημασία: επιβραβεύει τους κοινωνικούς αγώνες της προηγούμενης περιόδου, τονώνει το κοινωνικό φρόνημα των κατατρεγμένων, ενδυναμώνει την αδύνατη όψη της αντίφασης που διαπερνά την κοινωνία. Οι τελευταίοι, όμως, λίγη πρόσβαση έχουν στα μ.μ.ε. τα οποία μονοπωλούνται από τους θιασώτες της δημοσιονομικής ευταξίας που λίγο νοιάζονται για τους ανέργους, τους υποαπασχολούμενους, τους «απόβλητους» της κοινωνικής αναπαραγωγής. Είναι σαφές λοιπόν ότι οι «νοικοκυραίοι των μ.μ.ε.» δεν είδαν με καλό μάτι την «αποδόμηση» του νεοφιλελεύθερου κράτους, και συμπεράναν ότι, με εξαίρεση «τους Κολλάδες», η κυβέρνηση έπεσε σε αδράνεια μετεκλογικού εφησυχασμού.

Το «ουδέτερο» κράτος

Η σημερινή συγκυρία έχει ορισμένα ιδιόμορφα χαρακτηριστικά, που πρέπει να ρητοποιηθούν προκειμένου να κατορθώσουμε να ανιχνεύσουμε τις βαθύτερες τάσεις της. Κατ' αρχάς δεν πρόκειται για μια εναλλαγή ρουτίνας μεταξύ δυο κομμάτων εξουσίας. Η προϊστορία μας αναγκάζει να προβούμε σε μια διαφορετική ανάγνωση των τεκταινομένων. Κεντρικό στοιχείο στην προσπάθεια ερμηνείας των φαινομένων είναι σε κάθε περίπτωση οι συνεχόμενες πτώσεις των κυβερνητικών σχηματισμών το '89 και το '93, που έχουν αρκετά κοινά χαρακτηριστικά, παρά τις σημαντικές διαφορές.

Η πτώση του ΠΑΣΟΚ συνδυάστηκε με μια γενικευμένη απαξίωση της κρατικής διαχείρισης, που είχε ως επίκεντρο την απόπειρα του κρατικού μηχανισμού να παρέμβει άμεσα στη διαδικασία συσσώρευσης του κεφαλαίου, παραβιάζοντας βασικούς κανόνες του κεφαλαιακού ανταγωνισμού (σκάνδαλο Κοσκωτά). Το γεγονός ότι αυτή η κρατική παρέμβαση είχε ως βασικό στόχο το χώρο των μ.μ.ε., επέτεινε την αίσθηση κρίσης εφόσον παρήγαγε κατά τεκμήριο τη μέγιστη δυνατή δημοσιότητα. Επιπλέον, η πολιτική ελεγχόμενης καπιταλιστικής αναδιάρθρωσης που είχε εφαρμόσει το ΠΑΣΟΚ στη δεύτερη τετραετία είχε κλονίσει σημαντικά τα κοινωνικά στηρίγματα του, ώστε η κρίση των κρατικών μηχανισμών συμπληρώθηκε από μια χαλάρωση των αντίστοιχων δεσμών εκπροσώπησης. Παρά ταύτα, και παρά τους χειρισμούς του '89 (συγκυβέρνηση, οικουμενική), η προβολή της ακραίας νεοφιλελεύθερης εκκαθάρισης από τη ΝΔ και στη συνέχεια η ανασύνταξη και αντεπίθεση του ΠΑΣΟΚ, περιόρισαν τις απώλειες και δεν οδήγησαν σε μια γενικευμένη αποσταθεροποίηση του πολιτικού ιδεολογικού μηχανισμού (με μόνη ίσως εξαίρεση τη συνολική απαξίωση της «κεντρίας Αριστεράς» και την εμφάνιση ενός ετερόκλητου μικρής εμβέλειας «δεξιού και εθνικιστικού κέντρου»). Όμως, η ΝΔ υπέπεσε σε παρόμοια σφάλματα, τα οποία μεγιστοποιήθηκαν από τις κοινωνικές αντιστάσεις που εξέθρεψε στα τριάμισυ χρόνια της κυβερνητικής παρουσίας της. Προχώρησε σε μια ανάλογη παραβίαση της κρατικής «ουδετερότητας»: επιδίωξε να χειραγωγήσει τα μ.μ.ε. μέσω της δικαστικής εξουσίας («τρομονόμος», τηλεφωνικές υποκλοπές), γεγονός που αποκαλύφθηκε στη

συνέχεια ως ιδιαίτερα ύποπτο και ιδιοτελές, όταν βγήκε ο χείμαρρος αποκαλύψεων για τις παρακολουθήσεις του κυκλώματος Γρυλλάκη. Αν μάλιστα λάβουμε υπόψη ότι ο κλωνισμός της εμπιστοσύνης προς την κρατική ουδετερότητα επήλθε σε μια περίοδο που η κρατική οικονομική πολιτική εκκαθάρισης μέσω της γενικευμένης ύφεσης έπληξε μερίδες του κεφαλαίου, εκτός από τους εργαζομένους, τότε κατανοούμε ότι η απαξίωση της διαχείρισης της ΝΔ δεν έγινε μόνο με όρους μηχανισμών, αλλά συνοδεύτηκε και από κοινωνικές ανακατατάξεις.

Παρατηρούμε λοιπόν ότι η ελληνική κοινωνία διέρχεται τα τελευταία χρόνια παρατεταμένη περίοδο αστάθειας του πολιτικού ιδεολογικού μηχανισμού, η οποία δεν επιδέχεται άλλη πρόχειρη ρύθμιση παρά μόνο μια νέα διατάξη των ισορροπιών μεταξύ των κρατικών μηχανισμών. Αυτή την επιταγή που αναδεικνύουν οι βασικές τάσεις της συγκυρίας έρχεται να υλοποιήσει το ΠΑΣΟΚ με μια σειρά ρυθμίσεων που διαπερνούν το κυβερνητικό έργο. Το γενικό περίγραμμα αυτής της πολιτικής αναφέρεται ως «αποκατάσταση των θεσμών», στην ουσία όμως επιχειρεί να χαράξει ξανά τις συνοριακές γραμμές που περιορίζουν την αυθαιρεσία των κρατικών μηχανισμών. Το γεγονός ότι αυτή η αναπροσαρμογή απομακρύνει και ορισμένα εξόχως αντιλαϊκά, αυταρχικά και αντιδραστικά θεσμικά τερατουργήματα, είναι μάλλον λογική συνέπεια του νέου κοινωνικού συσχετισμού: η θεσμική βαρρτηρότητα της νεοφιλελεύθερης εποχής πετιέται μαζί με τα απόνερα...

Οι πρώτες προτεραιότητες

Όσοι παρατηρούν τα πολιτικά πράγματα της Ελλάδας τις τελευταίες δεκαετίες, μπορούν να συναγάγουν με μεγάλη ευκολία μερικά ειδοποιά στοιχεία της νέας μετεκλογικής συγκυρίας, τα οποία διαφοροποιούνται αισθητά από τις πρακτικές που είχαν κυριαρχήσει σε όλη τη μεταπολιτευτική περίοδο. Πρόκειται ακριβώς για το γεγονός ότι η κυβέρνηση δεν φάνηκε να βιάζεται να στελεχώσει τον κρατικό μηχανισμό, για την άμεση «αποδομητική» στάση της έναντι της ιλιγγιώδους «απορρύθμισης» που είχε υιοθετήσει η ΝΔ το τελευταίο χρονικό διάστημα, καθώς και για την έμφαση που δίνεται σε κάθε περίπτωση στον «κοινωνικό διάλογο» και την προέκταση του, το «κοινωνικό συμβόλαιο». Παρόλο που η πρώτη και η τελευταία κατηγορία φαινομενικά εντάσσονται σε ό,τι συνήθως αποκαλείται «ήθος και ύφος» της εξουσίας, μεθοδολογία προσέγγισης των επίδικων αντικειμένων της κρατικής πολιτικής, ενώ η δεύτερη μοιάζει να κινείται πλησιέστερα στην παραδοσιακή κυβερνητική στάση μετά την εναλλαγή, εμείς θα τις αντιμετωπίσουμε ενιαία, επειδή πιστεύουμε ότι αποτελούν διαφορετικής μορφολογίας εξωτερικεύσεις των πρώτων προτεραιοτήτων που αντιμετωπίζει η κρατική διαχείριση.

«Δυστοκία» στη στελέχωση τον κράτους

Εντύπωση προξένησε κατ' αρχάς ο αργός ρυθμός με τον οποίο προχώρησε (και προχωράει ακόμη) η αντικατάσταση του πολιτικού προσωπικού των κρατικών μηχανισμών. Πολλές ερμηνείες προτάθηκαν σχετικά: από την εκδοχή ότι αναζητούνται οι άριστοι έως την άποψη ότι το κράτος δεν είναι πλέον ελκυστικό για προικισμένα στελέχη. Όμως το φαινόμενο είναι γενικευμένο, και μας παρακινεί να αναζητήσουμε μια πειστικότερη ερμηνεία πέρα από τις φαινομενικότητες.

Κατά πρώτον, το γεγονός ότι δεν επελέγη η οδός της άμεσης αντικατάστασης του διευθυντικού προσωπικού, δίνει λαβή στη σκέψη ότι υπάρχει πολιτικό πρόβλημα που υπερβαίνει την επαγγελματική εμβέλεια των επίδοξων διαχειριστών σε τομείς της κρατικής δραστηριότητας. Σε ορισμένες περιπτώσεις τούτο δηλώθηκε ρητά, όπως για παράδειγμα στην ΕΡΤ, όπου η καθυστέρηση στο διορισμό νέας διοίκησης συνδυάστηκε με την εκπόνηση ενός νέου νομοθετικού πλαισίου για το ραδιοτηλεοπτικό τοπίο. Σε άλλες δεν υπήρξαν αντίστοιχες πρωτοβουλίες, αλλά διάχυτη είναι η εντύπωση ότι υπάρχει αμηχανία ως προς τον ρόλο που θα πρέπει να επωμιστούν οι κρατικές επιχειρήσεις και οργανισμοί. Αν μάλιστα το τελευταίο συνδυαστεί με τη διάχυτη αίσθηση ότι η αγορά καλείται να διαδραματίσει σοβαρότερο ρόλο στη διαμόρφωση της κρατικής πολιτικής, όπως διεφάνη από την εκδήλωση της πρόθεσης για πώληση μέρους των μετοχών των ΔΕΚΟ στο χρηματιστήριο, τότε η φαινομενική «δυστοκία» στη στελέχωση φαίνεται να συνδέεται μάλλον άμεσα με τον

προβληματισμό για τον «οικονομικό ρόλο» του κράτους. Ενδεικτική είναι εδώ η δηλωμένη πρόθεση της κυβέρνησης να προχωρήσει σε «αποκρατικοποίηση» των προβληματικών που δεν είναι στρατηγικής σημασίας, ώστε η αναδιάρθρωση τους να γίνει (αν γίνει;) με τους όρους της αγοράς, δηλαδή με κριτήριο την ικανοποιητική αξιοποίηση του κεφαλαίου.

Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι το κέντρο βάρους του προβληματισμού που επικρατεί αυτή την περίοδο στο κυβερνητικό στρατόπεδο, εστιάζεται στο ρόλο που θα κληθεί να αναλάβει το κράτος, παρά στην αναζήτηση του κατάλληλου προσωπικού που θα εφαρμόσει μια προδιαγεγραμμένη κρατική πολιτική. Ο «οικονομικός ρόλος» του κράτους δεν πρέπει λοιπόν να θεωρείται δεδομένος...

Η απορρύθμιση σε αναστολή

Αν υπήρξε από το «κόμμα της τάξης» σαφέστατη αιτίαση περί απραξίας το τελευταίο δίμηνο, εξίσου σαφής ήταν και η προβολή της προσπάθειας να καταργήσει το ΠΑΣΟΚ όλες τις απόπειρες απορρύθμισης που θεσμοθέτησε η τελευταία κυβέρνηση. Προεξάρχουσα θέση κατέχει η περίπτωση του ΟΤΕ, όπου ακυρώθηκε η προβλεπόμενη ιδιωτικοποίηση με ταυτόχρονη εκχώρηση του μάνατζμεντ σε ιδιώτη, αλλά και της ΕΑΣ, όπου επίσης καταργείται το «καθεστώς των νοικοκυραίων» και αποκαθίστανται οι απολυμένοι. Η πολιτική αυτή της άμεσης και χωρίς περιστροφές κοινοποίησης στο κοινωνικό σώμα ότι το ΠΑΣΟΚ διαφοροποιείται ριζικά από τη ΝΔ στο ζήτημα της κοινωνικής διαχείρισης των «δημοσίων αγαθών», και κυρίως της αναπαραγωγής της εργασιακής δύναμης, έρχεται να συμπληρώσει την προηγούμενη στάση που έτεινε να καταδείξει ότι τα κρατικοπαρεμβατικά ταμπό της προηγούμενης οκταετίας του ΠΑΣΟΚ δεν είναι αμετακίνητα.

Η διπλή αυτή οριοθέτηση έχει νόημα: ανοίγει ένα πεδίο προβληματισμού για τους αντικειμενικούς περιορισμούς που αντιμετωπίζει η παρέμβαση του κράτους στην καπιταλιστική οικονομία που υπερβαίνουν τη μυθοποιητική λειτουργία της «πολιτικής βούλησης», ενώ ταυτόχρονα οριοθετεί ένα ελάχιστο κοινωνικής διαχείρισης σύμφωνο με το πλαίσιο ανοχής που μπορούν να επιδείξουν τα κοινωνικά στηρίγματα της σημερινής εξουσίας. Για να μπορέσει να δεχθεί κανείς τη συζήτηση γύρω από τα όρια του κρατικού παρεμβατισμού στην εποχή της καπιταλιστικής αναδιάρθρωσης, είναι ανάγκη να γνωρίζει ότι η ταυτότητα του «φιλολαϊκού» διαχειριστή είναι διασφαλισμένη: ο ΟΤΕ και οι άλλες ΔΕΚΟ δεν αντιμετωπίζουν άμεση μεταβολή του εργασιακού καθεστώτος, οι «άγριες απολύσεις» τύπου ΕΑΣ αποτελούν παρελθόν, το δημόσιο επαναπροσλαμβάνει (με αργές, είναι η αλήθεια, διαδικασίες) τους απολυθέντες και δικαιωθέντες στα δικαστήρια, το ΕΣΥ ανασυντάσσεται κλπ. Με τα παραπάνω δεν υπονοείται ότι η διαδικασία αναπροσανατολισμού είναι εικονική. Κάθε άλλο! Απλώς υποδηλώνεται ότι τα ζητήματα τώρα ανοίγουν, ώστε να εξευρεθεί ένα πλαίσιο κοινής αποδοχής, με το οποίο θα διασφαλιστεί μια αναδιάρθρωση «με ανθρώπινο πρόσωπο». Ποιες είναι όμως οι παράμετροι αυτού του κοινού πλαισίου;

Οι συμβολαιογράφοι τον κοινωνικού

Εκ πρώτης όψεως είναι προφανής η απάντηση: ο «κοινωνικός διάλογος» που θα απολήξει στη διατύπωση ενός δομημένου «κοινωνικού συμβολαίου», ενός «ιστορικού συμβιβασμού για την ανάπτυξη και τη δίκαιη κατανομή του κοινωνικού προϊόντος», αποτελεί βασικό μεθοδολογικό γνώμονα της νέας κρατικής διαχείρισης. Έτσι θα καταστεί δυνατή η ανίχνευση των κοινωνικών ισορροπιών, της ανοχής των περισσότερο συμπιεσμένων κοινωνικών στρωμάτων, της δυναμικής των κοινωνικών συσχετισμών και των εκάστοτε ορίων του συμβιβασμού. Τούτο συνιστά όμως μια πρώτη επιφανειακή ανάγνωση των φαινομένων. Η ουσία της επιχειρούμενης ρύθμισης βρίσκεται μάλλον στο ρόλο του κράτους: αν αυτό είναι ο διαρκής εγγυητής της ισχύος των συμφωνημένων, αυτό σημαίνει ότι αναγνωρίζεται από τις προσωπίδες του ταξικού ανταγωνισμού ως τυπικά ανεξάρτητη και αυτόνομη βαθμίδα. Και τούτο επί ουδενί θεωρείται δεδομένο στη σημερινή συγκυρία, όταν το κράτος έχει εξέλθει τραυματισμένο από τις περιπέτειες της τελευταίας πενταετίας.

Ο κοινωνικός διάλογος στοχεύει λοιπόν κυρίως στην αποκατάσταση των τραυμάτων που προκάλεσε η υπέρβαση των ορίων της κρατικής πολιτικής, τόσο από το ΠΑΣΟΚ αρχικά όσο και από τη ΝΔ στη συνέχεια. Αποτελεί μέσο για τη θεραπεία των ανισορροπιών που επέφεραν οι πολιτικοί τυχολογισμοί στους οποίους είχαν επιδοθεί οι αντίστοιχοι κρατικοί διαχειριστές. Συνιστά μια άμεση και καίρια απάντηση της νέας κρατικής διαχείρισης που επιδιώκει να αποκαταστήσει τη σχετική αυτονομία του κράτους στη συμπύκνωση του ταξικού συσχετισμού δύναμης. Αν το κράτος επιθυμεί να διαδραματίσει το ρόλο οργανωτή της συναίνεσης, τόσο από την πλευρά των ανταγωνιζομένων κεφαλαιακών μερίδων, όσο και από την πλευρά των κυριαρχούμενων τάξεων, είναι ανάγκη - επί του συμβολικού, αλλά και του πραγματικού - να διαθέτει το κύρος του «ανεξάρτητου συμβολαιογράφου», ώστε να απολαμβάνει της εμπιστοσύνης και των δυο όψεων της κοινωνικής αντίφασης. Ζητούμενο δεν είναι λοιπόν η (πρακτικά ανέφικτη) συμφωνία ανταγωνιζομένων μερών, αλλά η αναγνώριση, με την προσχώρηση στη διαδικασία του διαλόγου, της δικαιοδοσίας του «ουδέτερου τρίτου» να εκπροσωπεί την κοινή συνισταμένη και να αποφασίζει ως σχετικά αυτόνομη βαθμίδα «δια το κοινό καλό εξ ονόματος του κοινωνικού συνόλου». Ο κοινωνικός διάλογος και στη συνέχεια το «κοινωνικό συμβόλαιο» σηματοδοτούν την αντιστροφή της τάσης απαξίωσης του κρατικού διαχειριστή, από το 1988 και μετά. Σημαίνει ότι το κράτος θα έχει τη δυνατότητα ρυθμιστικής παρέμβασης στον ταξικό ανταγωνισμό, γεγονός όχι ιδιαίτερα αρνητικό στη σημερινή συγκυρία, αν ληφθούν υπόψη η προϊστορία της νεοφιλελεύθερης αγριότητας και οι κοινωνικές δεσμεύσεις της σημερινής διαχείρισης.

Το πολιτικό πλαίσιο

Από τις πρώτες κιόλας μέρες της νέας κυβέρνησης κατέστη σαφές ότι τρεις ήταν οι βασικοί άξονες πολιτικής γύρω από τους οποίους θα περιστρεφόταν η μετεκλογική συγκυρία:

α) Η θεσμική επανισορρόπηση της κρατικής διαχείρισης

β) Η αξιοποίηση των περιθωρίων κρατικού παρεμβατισμού

γ) Η εκμετάλλευση των διεθνοπολιτικών ισορροπιών για τις εξωτερικές σχέσεις της Ελλάδας.

Η αποκατάσταση της πολιτικής

Στο πρώτο σημείο καθοριστικό ρόλο έπαιξε ο νόμος για τη Δικαιοσύνη που εισάγει ορισμένες διαφορετικές ισορροπίες στο εσωτερικό του δικαστικού μηχανισμού. Μολονότι το κέντρο βάρους του νόμου εστιάζεται στις εσωτερικές λειτουργίες της δικαιοσύνης και τον καθοριστικό ρόλο που είχε έως σήμερα η παρέμβαση της ηγεσίας του Αρείου Πάγου στη διαμόρφωση των συσχετισμών σε όλες τις βαθμίδες του δικαστικού μηχανισμού, μια ουσιαστική επένδυση που θα έχει η αποδυνάμωση του μονοδιάστατου εκ των άνω καθορισμού είναι και η τροποποίηση των σχέσεων εκτελεστικής και δικαστικής εξουσίας. Αν ο δηλωμένος στόχος είναι η αποκοπή του «ομψα αου λώρου» με την εκτελεστική εξουσία, εξίσου σημαντικό είναι το αποτέλεσμα που θα προκύψει από την ανάδυση και ύπαρξη πολλών (και αλληλοσυγκρουόμενων) πόλων ισχύος στο εσωτερικό του μηχανισμού. Όταν η αφερεγγυότητα της κρατικής διαχείρισης την περίοδο '88-'90 έφερε στο προσκήνιο τον δικαστικό μηχανισμό με αυξημένες αρμοδιότητες, και μάλιστα συντήρησε αυτή την εκκρεμότητα με τη «Μητέρα όλων των Δικών» για αρκετό καιρό ακόμη, η επανισορρόπηση αποτελεί ζωτικής σημασίας ενέργεια αποκατάστασης των συσχετισμών δύναμης μεταξύ των κρατικών μηχανισμών. Αν μάλιστα συνυπολογιστούν οι αυξημένες εξουσίες που είχαν αποκτήσει οι δικαστές με τη νομοθεσία «έκτακτης ανάγκης» («τρομονόμος»), γεγονός που φρόντισαν άλλωστε να διαδηλώσουν επιδεικτικά ; με τις συλλήψεις «υπόπτων» και τη στάση απέναντι στον Ε. Σκυφτούλη τις πρώτες ημέρες μετά την κυβερνητική αλλαγή, τότε γίνεται κατανοητό ότι η ψήφιση αυτού του νόμου ήταν προσπατούμενο για τις ευαίσθητες πολιτικές μετατοπίσεις που επιδιώκει να επιφέρει η νέα κυβέρνηση.

Όμως, η επάνοδος στην ομαλότητα δεν έχει μόνο αυτή τη συνιστώσα. Ένα βασικό δίδαγμα που αντλείται από το παρελθόν είναι η ευαίσθητη ισορροπία της εκάστοτε κυβέρνησης μπροστά στον ανταγωνισμό του μεγάλου κεφαλαίου για κρατικές προμήθειες, που αφορούν κυρίως μεγάλα έργα υποδομής. Ο εκσυγχρονισμός των τηλεπικοινωνιών, τα «μεγάλα έργα», οι μελλοντικές επενδύσεις βασικής υποδομής μεγάλης κλίμακας, αλλά ακόμη και οι άδειες λειτουργίας τηλεοπτικών σταθμών φάνηκε να αποτελούν την «Αχίλλειο πτέρνα» της εκάστοτε κυβέρνησης. Ο Α. Παπανδρέου, έχοντας διαγνώσει την κομβική αστάθεια για το πολιτικό σύστημα που συνδέεται με τον μέχρι εσχάτων ανταγωνισμό του μεγάλου κεφαλαίου στη μικρή αγορά της Ελλάδας, έχει εκφράσει και προεκλογικά, αλλά και στις προγραμματικές δηλώσεις της κυβέρνησης την πρόθεση να αποσυνδέσει τη διαμάχη για τις μεγάλες κρατικές προμήθειες από την κυβερνητική εξουσία, προκειμένου να διασφαλίσει την πολιτική σταθερότητα: θα επιδιώξει να αναθέσει τη διευθέτηση αυτών των ζητημάτων σε ανεξάρτητη επιτροπή, ώστε να διατηρήσει την κρατική διαχείριση στο απυρόβλητο.

Είναι φανερό ότι στο τραπέζι επιτελικών σχεδιασμών της σημερινής κυβέρνησης βρίσκονται διάσπαρτα τα κομμάτια του πάζλ: το ιστορικό της πτώσης Μητσοτάκη σε συνδυασμό με την προϊστορία της πτώσης του ΠΑΣΟΚ το '89, οι επιπτώσεις του πολιτικού τυχοδιωκτισμού του Συνασπισμού, οι ραγδαίες πολιτικές ανακατατάξεις και το «κράτος των δικαστών» στην Ιταλία, η κατάρρευση των σοσιαλιστών στη Γαλλία, η ανάδυση εθνικιστικών, ρατσιστικών και φασιστοειδών δυνάμεων σε μια σειρά χώρες της δυτικής και ανατολικής Ευρώπης. Καθεμιά από αυτές τις περιπτώσεις έχει ιδιομορφίες που δεν επιδέχονται αυτοματισμούς ερμηνείας και μεταφοράς στα ελληνικά πράγματα. Όμως, ταυτόχρονα δίνουν σημεία αναφοράς για την πιθανή δυναμική που μπορεί να αποκτήσουν οι εξελίξεις, αν και εφόσον πολιτικές ενέργειες και παραλείψεις τις υποβοηθήσουν.

Ο «φιλελεύθερος» κρατικός παρεμβατισμός

Το άστρο του νεοφιλελευθερισμού έχασε σημαντικό μέρος της λάμψης του και δεν αποτελεί πλέον σημείο αναφοράς της κοινωνίας. Στη μετεκλογική συγκυρία στην Ελλάδα, η νεοφιλελεύθερη ιδεολογία δεν αποτελεί σημείο κρουσάλλωσης των πολιτικών. Σε όλο σχεδόν το πολιτικό φάσμα επίδικο αντικείμενο του προβληματισμού είναι σήμερα ένα φάντασμα από το παρελθόν: το «κοινωνικό κράτος» που οφείλει όμως να είναι ταυτόχρονα «αποδοτικό». Η κοινωνική ευαισθησία αναδεικνύεται σε πλαίσιο αναφοράς: από τη ΝΔ του Μ. Έμπερτ (που παραπαίει γύρω από μια αδιέξοδη «κεντρώα» τακτική), έως την ΠΟΛΑ του Α. Σαμαρά, από τους εκσυγχρονιστές του ΠΑΣΟΚ έως τους ορθόδοξους οπαδούς του προστατευτισμού και των «κλαδικών πολιτικών», όλοι επικαλούνται την κοινωνική επίπτωση των μέτρων που προτείνουν να προωθήσει το κράτος. Όταν όμως αυξάνει η συχνότητα επίκλησης του κοινωνικού ρόλου του κράτους στη σημερινή συγκυρία, τότε δεν χρειάζεται να είναι κανείς πολύ καχύποπτος για να αντιληφθεί ότι υπάρχει πρόβλημα με τη διαχείριση της εργασίας, ή μάλλον ακριβέστερα της ανεργίας.

Το ζήτημα της ανεργίας ήρθε τελευταία πάλι στο προσκήνιο με δυο τρόπους: με την επίκληση της «Λευκής Βίβλου» της Ε.Ε. που συζητήθηκε στη Σύνοδο Κορυφής στις Βρυξέλλες στις αρχές Δεκεμβρίου, και με την αντίστοιχη προβολή της συμφωνίας στην αυτοκινητοβιομηχανία Φόλξβάγκεν για μείωση των ωρών εργασίας και εβδομάδα τεσσάρων ημερών με ταυτόχρονη εξασφάλιση της απασχόλησης για μια τριετία δεκάδων χιλιάδων εργαζομένων που επρόκειτο να απολυθούν. Είναι χαρακτηριστικό ότι και οι δυο όψεις της συζήτησης εγκυβαν τους εργαζόμενους να προβούν σε υποχωρήσεις προκειμένου να διασώσουν την απασχόληση τους, αλλά και να «δημιουργήσουν» νέες θέσεις εργασίας. Και στις δυο περιπτώσεις χρησιμοποιείται μια συγκυριακή έκφανση του ταξικού ανταγωνισμού, για να διαβιβαστούν μηνύματα γενικής, καθολικής ισχύος προς τον «τυχερό» εργαζόμενο (που έχει δουλειά). Τέτοιος κρατικός παρεμβατισμός εξυπηρετεί μόνο την επίθεση του κεφαλαίου και υπηρετεί ανοιχτά την επιδείνωση του ταξικού συσχετισμού εις βάρος της εργασίας.

Η δραστηριοποίηση του κράτους που επιχειρείται από τη νέα κυβέρνηση έχει διαφορετικά χαρακτηριστικά: σηματοδοτεί μια εν γένει «φιλολαϊκή» στροφή, με τα στοιχεία που αναφέραμε πιο πάνω (ΕΑΣ, επαναπροσλήψεις στο δημόσιο, ΕΣΥ). Ταυτόχρονα διατηρεί

όμως μια σειρά παραμέτρους του έως σήμερα πλαισίου διαχείρισης: την εμμονή στη ακολουθούμενη νομισματική πολιτική, την προτεραιότητα στην καταπολέμηση των δημοσίων ελλειμμάτων, την εισοδηματική περιοριστική πολιτική που θα καλύπτει τις μελλοντικές απώλειες από τον πληθωρισμό, χωρίς αποκατάσταση της χαμένης αγοραστικής δύναμης των μισθωτών, την ανάκαμψη των επενδύσεων με την πτώση των επιτοκίων κλπ. (βλ. και το άρθρο του Η. Ιωακείμογλου, «Ο πόλεμος συνεχίζεται» σε αυτό το τεύχος). Εδώ ακριβώς βρίσκεται η αντίφαση του ακολουθούμενου διαχειριστικού πλαισίου: φραστικά απορρίπτεται η πορεία σύγκλισης των ευρωπαϊκών οικονομιών τύπου Μάαστριχτ ως «σύγκλιση των νομισματικών πολιτικών και όχι των πραγματικών οικονομιών» (Α. Παπανδρέου στις Προγραμματικές Δηλώσεις), στην πραγματικότητα όμως ακολουθούνται οι βασικοί άξονες της πολιτικής αυτής με την πραγματική ανατίμηση της δραχμής, την καταπολέμηση των ελλειμμάτων, την περιστολή των δαπανών. Πρέπει βεβαίως να δεχθούμε ότι η παρούσα συγκυρία ύφεσης στην Ευρώπη δεν συνιστά την εφαρμογή του μέτρου της υποτίμησης, διότι δεν υπάρχει στο εξωτερικό το περιβάλλον εκείνο που θα ενίσχυε τις θετικές επιπτώσεις της. Ωστόσο, παραμένει το γεγονός ότι τόσο ο Κρατικός Προϋπολογισμός, όσο και οι δηλώσεις του Ι. Μπούτου κατά την ανάληψη της Διοίκησης της Τράπεζας της Ελλάδας, διατηρούν την γενική φιλοσοφία προσήλωσης στις νομισματικές παραμέτρους της οικονομικής πολιτικής.

Μένουν βεβαίως οι προτάσεις της κυβέρνησης για την ανάπτυξη και τη φορολογική μεταρρύθμιση. Το αναπτυξιακό σκέλος των προτάσεων είναι ιδιαίτερα ασθενές εφόσον προβλέπεται ότι το σχετικό κονδύλι επιδοτήσεων δεν θα υπερβεί τα 60 δις. δρχ., ενώ αναπτυξιακά έργα θα υποστηρικθούν και μέσω του ΙΙ Πακέτου Ντελόρ. Η στενότητα των επιδοτήσεων μάλλον δείχνει ότι η άμεση κρατική παρέμβαση στη βιομηχανική πολιτική θα είναι περιορισμένης έκτασης, χωρίς αυτό βέβαια να αποκλείει την άσκηση μιας ορθολογικής πολιτικής κατανομής των επιδοτήσεων που θα δώσει σημαντικές ωθήσεις σε επιλεγμένους τομείς βιομηχανικών δραστηριοτήτων. Τέλος, για τους ίδιους λόγους είναι δυνατό στην τελική ευθεία να προκύψουν φορολογικά κίνητρα αντί των επιδοτήσεων, εφόσον πρυτανεύσει η ανάγκη κρατικής υποστήριξης επιχειρηματικών δραστηριοτήτων χωρίς κρατικές δαπάνες.

Από το φορολογικό σκέλος του πακέτου προτάσεων της κυβέρνησης έγινε φανερό ότι επιχειρείται η σχετική ελάφρυνση των μισθωτών και των συνταξιούχων από τη μια πλευρά, και του μεγάλου κεφαλαίου από την άλλη. Το μικρό κεφάλαιο και τα μεσαία εισοδήματα επιδιώκεται να φορολογηθούν, με την επιβολή επιπρόσθετης φορολογίας στα μερίσματα των μετοχών, τη θέσπιση «τεκμηρίων» για αυτοαπασχολούμενους κλπ. Ακόμη γίνεται απόπειρα για αποσύνδεση του κόστους του χρήματος για τις μεγάλες επιχειρήσεις από τα επιτόκια δανεισμού (που μάλλον θα παραμείνουν υψηλά για αρκετό διάστημα ακόμη), με την ευνοϊκή μεταχείριση και τα κίνητρα που παρέχουν οι κυβερνητικές προτάσεις για όσους αποφασίσουν να οδεύσουν προς το χρηματιστήριο (επιχειρήσεις και «επενδυτικό κοινό»).

Υπ' αυτές τις συνθήκες είναι φανερό ότι τα περιθώρια παρεμβατικής πολιτικής είναι αρκετά στενά: το ενδιαφέρον για την αποκατάσταση των δημοσιονομικών ανισορροπιών, η ακολουθούμενη νομισματική πολιτική, η στενότητα του αναπτυξιακού προγράμματος και η αβεβαιότητα για την τελική μορφή της φορολογικής πολιτικής προδικάζουν ότι η παρέμβαση σ' αυτή τη φάση τουλάχιστον θα είναι περιορισμένη. Μένει να δούμε με ποιο τρόπο θα αρθρωθούν οι πολιτικές στο χώρο της παιδείας και της υγείας και κοινωνικής ασφάλισης (που εξαιρούνται μερικώς από την περιοριστική φιλοσοφία του Κ.Π.), μένει ακόμη να δούμε ποια συγκεκριμένη μορφή θα προσλάβει η παρεμβατική αξιοποίηση του αμυντικού προϋπολογισμού στην κατεύθυνση ελληνοποίησης των προμηθειών που εξάγγειλε ο Γ. Αρσένης, ώστε να κρίνουμε αν από αυτές θα προκύψουν εμπράκτως ορισμένες αλλαγές στον τρόπο διαχείρισης της εργασίας, των όρων αναπαραγωγής της εργασιακής δύναμης, του επιπέδου και των προτύπων ζωής του εργαζόμενου, και αν θα υπάρξει συντονισμένη παρέμβαση στο επίπεδο της ανεργίας.

Οργισμένοι Βαλκάνιοι

Η εξωτερική πολιτική είναι το πεδίο εκείνο, όπου η κυβέρνηση αντιμετώπισε τη σφοδρότερη πίεση, αλλά ταυτόχρονα διαπίστωσε ότι διαθέτει τη μέγιστη δυνατή ελευθερία

κινήσεων. Η πίεση προήλθε από τους εταίρους της Ε.Ε. που είδαν να προστίθεται στην εγγενή αδυναμία συγκερασμού των αντιτιθεμένων διεθνοπολιτικών συμφερόντων και επιδιώξεων τους, ένας νέος παράγοντας που από τα πράγματα είναι αναγκασμένος να διαφοροποιηθεί προκειμένου να προσπατήσει τα συμφέροντα και τις επιδιώξεις του στην περιοχή. Το περιθώριο ελιγμών προήλθε από την αξιοποίηση της διαμάχης ΗΠΑ-Ε.Ε. για την πρωτοβουλία χειρισμών στον εμφύλιο στη Γιουγκοσλαβία, καθώς και την εμφανή απόπειρα προσεταιρισμού της νέας κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ από τις ΗΠΑ προκειμένου να αποκτήσουν ισχυρό σύμμαχο στην περιοχή.

Πίσω από την απελπισμένη «μάχη για τη Μακεδονία», κρύβεται ένας στρατηγικός πόλεμος θέσεων και ισορροπιών με αβέβαιη έκβαση και πολλές ανεξέλεγκτες παραμέτρους. Η υπόθεση έχει πολύ περισσότερο μέλλον παρά παρελθόν, και οι πρωταγωνιστές κρατούν τα χαρτιά τους κλειστά. Παραμένει όμως γεγονός αδιαμφισβήτητο ότι με την άνοδο του ΠΑΣΟΚ στην κυβέρνηση άνοιξε ακόμη περισσότερο ο κύκλος του παιχνιδιού και ανέβηκαν οι ρυθμοί. Πέρα από τους ιστορικούς τραγέλαφους που βλέπουν το φως της δημοσιότητας καθημερινά στον τύπο (όπως για παράδειγμα τον «αντιαμερικανισμό» της ΝΔ, την εθνοκαπηλεία του Σαμαρά, τον φιλοευρωπαϊσμό όσων αφελών δεν έχουν κατανοήσει ότι δεν υπάρχει «ευρωπαϊκή» πολιτική στο Γιουγκοσλαβικό), το ενδιαφέρον εστιάζεται σε μια σειρά παραμέτρους που η δυναμική τους δεν έχει ακόμη πλήρως διαφανεί. Απαριθμούμε συνοπτικά και ενδεικτικά:

α) Μέχρι ποίου σημείου μπορεί να προχωρήσει ο ευρωπαϊκός εκβιασμός για την αναγνώριση της Μακεδονίας, και ποια ανταλλάγματα υπάρχουν στο τραπέζι για την απόσπαση καθυστερήσεων;

β) Ο συνασπισμός συμφερόντων Ελλάδας-ΗΠΑ θα έχει θετικές επιπτώσεις μόνο στο Γιουγκοσλαβικό ή θα επεκταθεί και σε άλλα πακέτα χρονιζόντων προβλημάτων, όπως για παράδειγμα το Κυπριακό;

γ) Υπάρχει εναλλακτική στρατηγική από την ελληνική κυβέρνηση στην περίπτωση που δεν αποδώσει η αμερικανική επιλογή;

Θα παραμείνουμε στο επίπεδο των ερωτημάτων, μιας και οι όροι του παιχνιδιού είναι ακόμη ασαφείς και απροσδιόριστοι. Να σημειώσουμε μόνο ότι το πλέγμα διεθνοπολιτικών σχέσεων που διαμορφώνεται αυτό τον καιρό στη Βαλκανική με κομβικό το ρόλο της Ελλάδας, παρουσιάζει δυναμικά χαρακτηριστικά που απουσίαζαν από την προηγούμενη συγκυρία.

Ειδικές ανάγκες

Έχουμε συνηθίσει στην εποχή της καπιταλιστικής αναδιάρθρωσης να ακούμε τους ηχηρούς επαίνους για την επιχείρηση και την επιχειρηματικότητα, τον διαρκή ψόγο κατά του κράτους και της «αντιπαραγωγικής» δομής του, την επίκληση της πρωτοκαθεδρίας των αγορών, την πρωταρχικότητα του χρηματιστηρίου επί της παραγωγής.

Και όμως, το «κράτος» επανακάμπτει. Με όσα εκθέσαμε θα αποκομίσει κανείς την εντύπωση ότι η φράση αυτή αποδίδει ελληνική ιδιομορφία, λόγω της επανόδου του ΠΑΣΟΚ στην κυβέρνηση, αλλά τα πράγματα είναι κάπως διαφορετικά. Οι ΗΠΑ του Κλίντον ξεκινούν αυτό τον καιρό μια προσπάθεια αναμόρφωσης του Συστήματος Υγείας και Κοινωνικής Πρόνοιας της χώρας προκειμένου να δώσουν τη στοιχειώδη κάλυψη για άμεσες ανάγκες σε 35 εκατομμύρια ανθρώπων που στερούνται παντελώς της οποιασδήποτε υπηρεσίας υγείας, ενώ είχε προηγηθεί ένα πακέτο οικονομικών μέτρων για την ανάκαμψη και την προώθηση της Έρευνας και Ανάπτυξης στη βιομηχανία. Η Αγγλία ασκεί μια πολιτική ελλειμμάτων για να βγει από την ύφεση. Η Ε.Ε. του φιλελεύθερου σοσιαλιστή Ντελόρ προτείνει συντονισμένο πρόγραμμα αντιμετώπισης της ανεργίας και παρεμβατικές πολιτικές στήριξης της απασχόλησης, ενώ η συντηρητική Γαλλία δίνει μάχες για τον προστατευτισμό στα αγροτικά προϊόντα, με κύριο άξονα την προστασία του αγροτικού εισοδήματος. Το κράτος είναι

πανταχού παρόν, στη διαμόρφωση πολιτικών για την βιομηχανία, την ανάπτυξη, την απασχόληση, την ανεργία.

Λίγες μέρες πριν τη σύναψη συμφωνίας στον Γύρο της Ουρουγουάης της GATT, όλα τα κράτη δίνουν μάχες για το ελεύθερο εμπόριο, αλλά και τον προστατευτισμό ταυτόχρονα, ανάλογα με τους κλάδους προϊόντων στους οποίους αναφέρονται. Πριν από λίγες εβδομάδες έκλεισε η συμφωνία Βορειοαμερικανικού Ελεύθερου Εμπορίου NAFTA, αμέσως μετά πραγματοποιήθηκε η σύνοδος των ηγετών των χωρών του Αμερικανοασιατικού εμπορικού χώρου με αντικείμενο την προώθηση των οικονομικών συναλλαγών τους. Και πάλι διακρίνουμε ότι στη διαδικασία διεθνοποίησης του κεφαλαίου, το κράτος καλείται να διαδραματίσει καταστατικό ρόλο, που πολύ απέχει από τις ιδεοληψίες των νεοφιλελεύθερων προπαγανδιστών.

Και όμως, υπάρχουν κάποιες ουσιώδεις διαφορές σε σχέση με την παλαιότερη εποχή της αναπτυξιακής μονοκρατορίας του κράτους. Η νεοφιλελεύθερη κυριαρχία έχει αφήσει τα σημάδια της. Η πρωταρχικότητα της νομισματικής πολιτικής, το δόγμα της εξισορρόπησης των δημόσιων οικονομικών, η παρουσία της ανεργίας ως ελεύθερης μεταβλητής του συστήματος, η κρατική παρέμβαση που ακολουθεί την απορρύθμιση των αγορών, όλα αυτά δείχνουν ότι το πολιτικό στίγμα του κρατικού παρεμβατισμού είναι μετατοπισμένο στην κατεύθυνση των νεοφιλελεύθερων δογμάτων.

Και κάτι ακόμη. Αν στην ιστορική παράδοση είχε από δεκαετίες εγγραφεί η βασική διαπίστωση ότι η κοινωνική πολιτική της σοσιαλδημοκρατικής διαχείρισης είχε πάντοτε ως αξίλλειο πτέρνα και σημείο αντιστροφής την κρίση στα δημόσια οικονομικά, σήμερα θα πρέπει να τροποποιήσουμε αυτό το κριτήριο επί το αυστηρότερο: δεν είναι μόνο η δημοσιονομική κρίση που παράγει μεταστροφές των σοσιαλδημοκρατικών πολιτικών. Το πλαίσιο διαχείρισης έχει γίνει ακόμη στενότερο αφού κρίσιμα μεγέθη είναι πλέον οι μακροοικονομικές ισορροπίες (ο περιορισμός των ελλειμμάτων), η νομισματική σταθερότητα (το σκληρό νόμισμα), η αντιπληθωριστική πολιτική (ο έλεγχος της κυκλοφορίας του χρήματος). Δεν χρειάζεται να επεκταθούμε περισσότερο επισημαίνοντας πόσους βαθμούς ελευθερίας στερεί η υιοθέτηση αυτού του προτύπου. Φαίνεται άλλωστε ολοκάθαρα στις πρακτικές επιπτώσεις που έχει στην κρατική πολιτική: από παρέμβαση στη διαδικασία κοινωνικής αναπαραγωγής έχει καταλήξει να είναι κρατικός παρεμβατισμός με ειδικές ανάγκες, που πρώτος αυτός χρειάζεται βοήθεια για να μπορέσει να ανταποκριθεί σε ένα ελάχιστο, έστω, των δηλωμένων επιδιώξεων του.

*** Το Civilitas.GR και ο «ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ» προτίθενται να απομακρύνουν το κείμενο αυτό από την ιστοσελίδα τους, εάν η αναδημοσίευσή του προσβάλλει κεκτημένα πνευματικά ή εμπορικά δικαιώματα (info@civilitas.gr)**